

Csubrikova Krisztina

SZÜLŐFÖLDEM – AKNASZLATINA

Szülővárosom, Aknaszlatina, egy kárpátaljai kis település, amely egykoron legendás sóbányáinak köszönhetően virágzó gazdaságról volt híres. Fejlődésében az első igazán nagy törést az első világháborút lezáró, nemzetünket szétszabdalo békediktátum okozta. Az akkor már csehszlovák fennhatóság alatt álló területet Magyarország 1939-ben rövid időre újra magáénak tudhatta, viszont a későbbi szovjet megszállás a település arculatán maradandó nyomot hagyott. Ma romos, elhagyatott épületek, beomlott bányák, kietlen utcák és elvágott vasúti sínek szomorú látványa fogadja az odalátogatókat, azonban bennünk, *szlatinaiakban* csodás emlékeket elevenít fel.

Ötéves voltam, amikor a szüleim a kevésbé bizonytalan jövő reményében maguk mögött hagyták az akkor már omladozó Aknaszlatinát, és az anyaország felé vették az irányt. A honvágymam minden adandó alkalommal a családom hátrahagyott tagjaihoz húzott, így gyermekkorom egyetlen nyara sem lehetett teljes a Kárpátok ölelésében fekvő, sós levegővel áthatott, magyar szótól zengő, nagybetűs *Otthon* nélkül.

Hajdanán a virágzó bányaváros a dolgozni vágyók tömekegének biztosított remek egzisztenciát. Természetesen nem csak bányászokra volt akkoriban hatalmas szükség. Vegyészek, mérnökök, orvosok, nővérek, adminisztratív feladatot ellátó dolgozók, varrónők, szakácsok szintén egytől egyig fontos alkotóelemei voltak a mindennapos munkának. Gyermekként élvezettel hallgattuk felmenőink izgalmas történeteit, büszkén kívántunk bányásznapon jó szerencsét az egybegyűlt egykori bányászoknak, és csodálkozva, akkor még meg nem értve néztük a magyarul felcsendülő bányász-himnusz hallatán nagymamánk lecsorduló könnycseppjeit.

Jelen írásom nem visszaemlékezés, nem is lehet az. Célom, hogy megismertessem az olvasókkal a számomra oly kedves Aknaszlatinát, a Magyar Királyság egykoron méltán híres bányavárosát, valamint szeretett családomat, akik generációkon át ereszkedtek le a sókristályokkal díszített bányák rejtelmes mélységeibe. Írásom tisztelgés minden Aknaszlatinán élő és ott nyugvó családtagom előtt, valamint azon magyar emberek előtt, akik méltósággal viselve nekik rendelt sorsukat mindmáig őrzik és örököltik határon túli magyarságuk határtalanságát.

AKNASZLATINA MÚLTJA

Aknaszlatina a Máramaros-szigettel szemben, a Tisza jobb partján fekszik. Máramaros vidéke természeti kincsekben gazdag, ugyanakkor mindent felülmúlt a só. Tekintve, hogy e vidék talaja agyagos, mezőgazdasági munkára nem igazán alkalmas. Ennek ellenére az itt élők már rendkívül korán felismerték a földben rejlő megannyi kiaknázatlan lehetőséget. Ezt bizonyítják az ásások és a pusztá véletlenségből megtalált olyan bányászati eszközök, amelyek igazolják, hogy ezen a területen már a római korok embere is ismerte és bányászta a sót.¹

¹ KOVÁCH Sándor (2000): *Verejtékből fakadó sóvirágok*. Gödöllő, Business Club Service.

Az uralkodók nagy becsben tartották a területet, hiszen jövedelemforrásuk komoly hányada származott a Máramaros vidékének bányái mélyéről felhozott kiváló minőségű só eladásából. Az aknaszlatinai bányák szigorúan kincstári tulajdonban voltak, így a termelés és a kereskedelem is kincstári monopólium volt.² Természetesen a mohácsi vész és a török előretörés, később az osztrák udvari kamara komoly akadályokat gördített a máramarosi sókitermelés elé, azonban a 18. századra jelentősen felgyorsult az ipari sókitermelés, megnövekedett a képzett szakmunkások iránti igény, és elkezdődött a szakszerű irányítás megszervezése, intézményesítése, aminek következtében sóhivatalok létrehozására került sor.³

A település nevét királyaink rendeleteinek sárguló levélpapírrjai régóta őrzik. 1360-ban, Nagy Lajos király egyik rendeletében, mint Zalatina fordul elő, később más, általa szignált rendeletben már Zlathinaként szerepel. Az idő múlásával alakuló neve mostanra Aknaszlatinaként rögzült a köztudatban, köszönhetően a 18. század második felében bekövetkező gyökeres változásoknak, amelyek nagyban megreformálták a sóbánya működését, tekintve, hogy erre az időszakra datálható a földalatti akna kiépítése.⁴

Aknaszlatina pezsgő életében az első, igazán nagy törést az első világháborút követő békediktátum életbelépése okozta. A trianoni békeszerződés aláírásával Magyarország elveszítette területének hetven százalékát és lakosságának közel kétharmadát. E megalázó béke eredményeként került Kárpátalja, benne Aknaszlatina minden sóbányájával együtt a Csehszlovák Köztársaság fennhatósága alá. A békeszerződés az elkobzott területeknek egy olyan autonóm egységét határozta meg, amely széles jogokkal ruházta volna fel az elcsatolt, kisebbségi sorba került nemzetiségeket, ugyanakkor a csehszlovák kormány, elfogadva

² RÉTHY Károly (2010): Aknaszlatina, az európai sóbányászat egyik fellegvára. *Bányászattörténeti Közlemények*, 5. évf. 9. sz. 42–48. Elérhető: <https://bit.ly/3bY9DIw> (A letöltés időpontja: 2020. 03. 30.)

³ KOVÁCH 2000.

⁴ Uo.

a trianoni békeszerződés alapelveit, azt beültetve alkotmányába, saját jogszabályait áthágva mégis egyfajta gyarmatként kezelte a hozzá csatolt területeket.⁵

A trianoni békediktátumot megelőzően, 1913-ban a Máramaros-vidéke adta az országban felszínre hozott só mennyiségének 51,23%-át, amelyből 16,3%-ot egyedül az Aknaszlatinán található Ferenc-bánya termelt ki. A háború után a megcsonkított Magyarország területén a Magyar Korona féltve őrzött sóbányáiból egy sem maradt. A győztes hatalmak nemcsak nyersanyagforrásaitól igyekeztek megfosztani a magyart, de annak identitástudatától is. A csehszlovák fennhatóság alatt álló kárpátaljai kisebbséget az 1918-tól 1939-ig tartó hosszú évek során igyekeztek „elcsehsíteni”. Nemcsak anyanyelvük használatának jogától, de az anyanyelvi oktatástól is megfosztották a lakosságot, bízva abban, hogy a fiatal generáció elnemzetietlenítése, gyökereik állami munkagépekkel való kitépése az oktatási intézményeken keresztül kivelezhetővé válik.⁶

Ennek ellenére 1939-ben Kárpátalja egy részével Aknaszlatina is rövid időre újra az anyaország ölelésében tudhatta magát. Ezután a szlatinai sótermelést Koós Béla m. kir. bányatanácsos vezette. 750 munkás napi 100 vagon sót termelt ki, amely fedezte az anyaország napi sószükségletének több mint felét. A hazakerülés idilli állapota azonban nem sokáig adatott meg a kárpátaljaiaknak, akik a második világháborút követően már szovjet megszállás alá kerültek.⁷

A SZEDLÁKOK

Ahogy a népmesékben szállt a mesterség apáról fiúra, úgy szállt a bányász-mesterség nálunk Szedlákról Szedlákra. Üknagyapám,

⁵ Uo.

⁶ Uo.

⁷ RÉTHY 2010.

Szedlák János mindössze tizennégy esztendő volt, amikor többdemagával a föld felszínén, az úgynevezett „gorcon” dolgozott, ahol a nem szabályos, nem kocka alakú söt verték apró darabokra, amelyeket lakossági felhasználásra lehetett eladásra kínálni. Később Bécsben tanult, az akkor ott először indított első évfolyamos áramfejlesztő, dízelista, gépész szakon. Magyar földért harcolt az első világháborúban, majd onnan hazatérve, már határon túlra szorulva találta magát özvegyen, két gyermekkel. Később elvette a háborúban szintén megözvegyült, négy gyermekét egyedül nevelő Pohlne Nyikora Margitot, akivel elhatározták, hogy közös családot is alapítanak. Így élt ő a háború utáni szegénységben, szülőföldjén, de már egy idegen országban tíz gyermekkel az oldalán, ahol gépészként élete végéig a bányában dolgozott.

A bányász mesterséget a családjukban fia, idősebb Szedlák Gyula, dédnagyapám vitte tovább. Érdekes érzés róla írnom, hiszen látom őt magam előtt az udvaron a háromlábú stokedlin, ahogy éppen az öreg fehér zsigulit szereli. Újra élem magamban a jelenetet, ahogy kikérdezi a hatos szorzótáblát, majd közli, hogy „na, végülis nem lehet mindenki matematikus. Tanulj nyelveket fiam, ahány nyelvet beszélsz, annyi ember vagy.” És előttem vannak a könnyes szemei, mindahányszor elénekeltem neki az „Elindultam szép hazámból” kezdetű szívszorító magyar népdalt. Akkor még mit sem tudtam arról, mekkora ember is volt ő.

Szedlák Gyula fiatal korában Kassán tanult, majd a második világháborút követően angol fogságba került. A fogságból hazatérve a bányában több beosztásban is lelkiismeretesen dolgozott, és már tizenkilenc esztendősen az aknaszlatinai sóbánya legfiatalabb mestere lett. Pályafutása kezdetén a gépműhelyben dolgozott, majd a végén aknász lett, innen vonult nyugdíjba. Gyuszi tatára különösen büszke a családjuk. Nemcsak egyszerű bányamunkás volt, hanem egy hatalmas tudású szakember, akinek az aknaszlatinai bánya egy óriási felfedezést is köszönhetett. Kifejlesztette ugyanis a háromdobos csörlőszerkezetet, amellyel nagyban megkönnyítette a bányászok mindennapi munkáját. Természetesen miután a Szovjetunióban a felfedezések, találmányok mind kizá-

rólag a szovjet nép érdemei lehettek, így az ő nevéhez köthető vívmányra sem emlékezhet ma a világ.

Szedlák Gyulának és feleségének, dédnagymamának, Szedlák Ilonának három gyermeke született: néhai Szedlák János, nagymamám, Szedlák Margit és keresztapám, ifjabb Szedlák Gyula. Szedlák Ilona, a mi Ica mamánk, szintén dolgozott a bányában, a IX-es bánya lámpatöltője és -kezelője volt. Gyermekeik közül János testnevelő tanár lett, nagymamám, Margit a helyi kórház laboránsa volt, a bányász mesterséget pedig keresztapám, ifjabb Szedlák Gyula vitte tovább. Neki köszönhető, hogy történeteivel, visszaemlékezéseivel közelebb hozta hozzám szeretett családjunk gazdag múltját, amelyet most büszkén papírra vehetek.

Keresztapám 1988-ban kezdte pályafutását a bányában, ahol kezdetben a bányauzemnél dolgozott, majd a gépkocsiparkban mint gépésztechnikus folytatta munkáját, onnan földalatti bányász lett, ahol lakatos/villanyszerelőként tevékenykedett, végül 1991-től földalatti sókitermelőként dolgozott. A negyedik gyermekének megszületését követően a IX-es bányában működő kutatóintézetnek volt a munkatársa, ahol technikus minősítésben tevékenykedett, a bánya megszűnéséig lelkiismeretesen dolgozott.

AKNASZLATINA JELENE

A Felső-Tisza-vidéki Aknaszlatina az egyik legnagyobb magyar lélekszámú elvesztett magyar terület. Itt gyakorlatilag ma nincs olyan magyar család, amely ne lett volna valamilyen összeköttetésben a bányával, a bányászattal. A trianoni békediktátumot követően a csehszlovák megszállás utáni Szovjetunióban, a magyar kézről kiszakított Aknaszlatina területén ipari méretekben indult meg a sókitermelés. Hatalmas robbantásokkal próbálták minél inkább kiszipolyozni a földalatti kincsesbányát, majd a hozzá nem értő, de hivatalosan szakértőnek nyilvánított emberek az 1980-as években a vízmentesítő aknák karbantartásának megszüntetését javasolták, nem gondolva arra, hogy a környező hegyekről lefolyó csapadék-

víz a mélybe szivárogva szépen lassan kioldja a sót, majd beszakítja a felszínt. Mindezek következményeként 2010-ben az utolsó bányát is bezárták, ezáltal az aknaszlatinai bányászati hagyományok végérvényesen megszakadtak.⁸

Ma beszakadt bányákat, munkájukat elvesztett bányászokat, munka hiányában elköltözni kényszerült fiatalokat, otthonukat elvesztett családokat és rohamosan csökkenő magyar népességet látunk. A beszakadt bányák elszennyezik az ivóvizet, a talajvizet, sőt, a Tiszába beszivárgó nagy mennyiségű sós víz beláthatatlan ökológiai katasztrófához vezethet. A befulladt bányák esete iskola-példája a meggondolatlan, felelőtlen vezetői magatartásnak, amely a geopolitikai problémákon túl társadalmi nehézségekhez is vezetett, holott mindez elkerülhető lett volna.⁹

Fájó ezt látni nekünk, szlatinaiaknak, hiszen elődeink szeme láttára omlanak be életük munkái, fiatalságuk emlékei. A bányászok arról mesélnek, hogy sokuk otthonának ablaka valamelyik bányára néz, ahonnan kitekintve látták a bánya tetején található kerekek egyenletes forgását, és megállapították, hogy szépen megy a munka. Mára a kerekek megálltak. Kinézve az ablakból nem látnak mozgó kereket, de sokan már bányát sem. Szomorú ez, hiszen a folyamat megállítható lett volna. A bányászok hónapokig minden erejükkel fizetés nélkül dolgoztak a bányák megmentésén, valamiért mégis az elit által felhúzott falakba ütköztek.

A bányák bezárásával a gazdag múltat, a kiszámítható jelent egy sejtelmes, rosszat sejtető jövő követte. A trianoni békediktátum okozta seb már így is eltüntethetetlen heggé vált a szlatinai magyar közösség szívében, azonban a bányák bezárásával már nemcsak

⁸ MÓGA János – LIPPMANN László – TOMBOR Eszter – FEHÉR Katalin – KÉRI András – BORSODI Andrea (2015): *Az aknaszlatinai- sókarszt felszínalatti vizsgálata*. Elérhető: <https://bit.ly/2LV5gh3> (A letöltés időpontja: 2020. 03. 30.)

⁹ MÓGA János – GÖNCZY Sándor – BERGHAUER Sándor – MÓGA Kristóf (2019): Erőforrás vagy veszélyforrás? Az aknaszlatinai (Solotvyno) sóbányák múltja, jelene és jövője. *GeoMetodika*, 3. évf. 2. sz. 5–19. Elérhető: <https://bit.ly/3gnDmy2> (A letöltés időpontja: 2020. 03. 30.)

magyarságtudatuk, de megszokott életszínvonaluk fenntartása is mindennapos kihívássá vált.

Aknaszlatina szívszorító történetét Zsigmond Dezső magyar filmrendező örökölte meg. *A föld nyeli el* című dokumentumfilmben még ma is élő egykori bányászok visszaemlékezései által jobban megérthetjük, mit is jelent egy egész életet betöltő elvesztett hivatás emléke, az omladozó szülőföld látványa, valamint a mind-máig életben tartott, halvány reménysugár éltető ereje.

Arra a kérdésre, hogy mégis hogyan lehetett feldolgozni azt, hogy Magyarország 100 éve elvesztett egy ilyen ásványkincsen gazdag területet, sőt, végig kellett néznie annak tönkretételét, a válaszom egyszerű. Nem tudom. Nem tudom, hogy milyen érzés a küszöbön állva tegnap még Magyarországhoz, holnap már Csehszlovákiához, holnapután pedig a Szovjetunióhoz tartozni, majd a negyedik nap Ukrajna területén végleg munkanélkülivé válni. Nem tudom, milyen érzés hónapokig a mélyben küzdeni egy olyan álomért, amelyet a felszínen, a néhány száz kilométerrel távolabbi hivatalban már rég eloszlattak. Azt viszont tudom, hogy a ma fiataljaként mi a kötelességem. Nekem nem emlékezmem kell, hanem meghallanom és újraélnem elődeim emlékeit. Újra kell élnem annyiszor, ahányszor csak kell, hogy aztán elérjen a tudatomig, majd onnan gyökeret verjen a szívemben minden igazság, amelyet a legigazságtalanabb években harcoltak ki felmenőink nem is maguknak, hanem nekünk, fiataloknak. Trianon számomra magyar akcentussal olvasott cirill betűket, ukrán útlevélben visszaköszönő magyar arcokat, az elszakított szülővárosomat és megannyi elmesélt, újraélt történetet jelent.

Milyen jók is azok a cserépkályha melletti meleg családi esték, amikor nem csinálunk mást, csak emlékezünk. Elmesélt emlékeinkben felidézzük a háborút, az egyiket, majd a másikat. Felidézzük az ínséges időket, amikor szeretet ugyan volt, de más nem nagyon. Felidézzük Szedlák mamát és tatát, Eta aranygaluskáját, amelynek illatára összecsdült a gyereksereg, Pityu szépen szóló hegedűjét vagy a kályha mellett dohányzó Pali tata füstös nevetését. A cserépkályha melletti beszélgetések emlékeit felidézve életre keltjük elő-

deink elmesélt emlékeit is, amivel megelevenedik előttünk az elmúlt száz év. Száz év nagyon hosszú idő, gondolták ezt sírásóink a Nagy-Trianon-palotában. Valóban hosszú annak, akinek nincs emlékeket őrző cserépkályhája. A magyar embernek azonban van, sőt, szereti meghagyni azt örökségül gyermekeinek, unokáinak, dédunokáinak és ükunokáinak egyaránt. Mi is szeretjük a miénket, és nem felejtjük el továbbörökíteni azt.